

Uskonpuhdistuksen juhlavuosi tulee – mitä toivon ja mitä pelkään

1. Saatuaani tämän tehtävän huomasiin vasta jälkeenpäin, kuinka osuva minulle annetun aiheen otsikointi onkaan. Siinä todetaan kiistämätön fakta: uskonpuhdistuksen juhlavuosi tulee tai, kuten se kai pitäisi ainakin Kirkkohallituksen mielestä sanoa, ”reformaation merkkivuosi tulee”. Tämä Kirkkohallituksen muotoilu pitää sisällään pari varoitusta: puhutaan reformaatiosta eikä uskonpuhdistuksesta, ettei loukattaisi ketään, ja puhutaan merkkivuodesta, ettei taaskaan loukattaisi ketään. Mitä eroa merkkivuodella ja juhlavuodella muka on? Jos joku viettää merkkipäiväänsä täyttäessään vuosia, niin eikö se ole samalla juhlavuosi?

Jatkaakseni sarkasmia entisten työnantajieni kanssa maistelen hieman myös otsikon jälkiosaa ”mitä toivon, mitä pelkään”. On oikein, ettei siinä sanota ”mitä uskon” (juhlavuodesta), koska kysymyksessä ei ole uskon asia. Sen sijaan päinvastainen ongelma on toisen aikaisemman työnantajani Suomen Lähetysseuran uusimmassa brosyyrissa. Siinä lausutaan ensimmäisenä ”toivo”, jota seuraa kolme sivua ihmisoikeus- ja kehitysyhteistyötä. Siinähan olisi pitänyt olla hallitsevana ”usko”, ja kertoa suurelle yleisölle siitä, mitä SLS tekee sen hyväksi, että evankeliumin julistus ulottuisi entistä kirkkaampana niiden ihmisten kuultavaksi, jotka eivät usko. Jos SLS aikoo olla jatkossakin evankelis-luterilainen lähetysjärjestö eikä pelkkä avustuselin, niin SLS:n ”päälliköiden” olisi syytä lukea artikkelini Lutherin lähetyskäsitteestä vastikään ilmestyneessä lehdessä Kirkkomme lähetys 2/2016. No, nämä sarkasmit riittäköt avausärsytykseksi.

2. Mitä toivon:

2.1. Toivon, että Lutherin teesien sisältö ja merkitys lopultakin voitaisiin tehdä merkkivuoden ansiosta tunnetummiksi. Suuri yleisö kuulee aneteeseistä vain keskiaikaisen munkin vasaraniskut, ehkä myös sen, että aneilla ostettiin autuus ja niiden tuotolla rakennettiin Pietarinkirkkoa ja maksettiin Mainzin arkkipiispa Albrechtin velkaa Fuggerin pankkihuoneelle.

Lisäksi toivoisin, että aneteesien viestiä sovellettaisiin nykyiseen Suomen ev.lut. kirkkoon. Kirkossamme myskennellään nimittäin kiihtyvään tahtiin aneita uudessa muodossa. Se tapahtuu julistuksena, jonka mukaan oikea kristitty on se, joka seuraa Jeesuksen esimerkkiä ja pitää sen ylimpänä kriteerinä nykyaikaisten ihmisoikeuksien ajamista. Teologisesti muotoiltuna: kun teet sen mitä Jeesus käskää, eli noudatat ylintä lakia, olet oikea kristitty eli pelastut tällä teollasi. Siinä on tämän päivän ane, jota varsinkin kirkollinen media kaupittelee. Silloin valitettavasti on täysin unohtunut Lutherin aneiden helmi ja niiden ydin, teesi 62: Kirkon todellinen aarre on Jumalan kunnian ja armon kaikkein pyhin evankeliumi, sekä 63: viimeiset tulevat ensimmäisiksi (liittymä Heidelbergin disputaatioon seuraavana vuonna 1518!)

2.2. Toivon, että Lutherin omat tekstit saisivat edes pienen lisävirikkeen niihin tutustumiseksi. Viime vuosikymmeninä on tehty aika hyviä uusiakin käännöksiä, mutta kelpaavatko ne sellaisinaan vai tarvittaisiinko jotakin uutta välittävää ja (oikein) tulkitsevaa materiaalia. Kun katselen mainoksia aiheita käsittelevästä kirjallisuudesta, ainakin joitakin lupaavalta vaikuttavia esimerkkejä on olemassa. Niiden toivoisi löytävän tiensä paikallisseurakuntien merkkivuosiohjelmiin. Kirkkohallitus on laatinut yleisiä ohjelmasuosituksia, mutta niiden toteuttaminen jää kuitenkin valtakunnallisia ja hiippakunnallisia ohjelmia lukuun ottamatta paikallisseurakunnille. Ottakaa siellä asia omiin käsiin! Olisiko muillakin kirkkomme sisällä vaikuttavilla toimijoilla kuin Kirkkohallituksella jotakin konkreettista tarjottavaa uskonpuhdistuksen ytimeä? Siitäkin on olemassa hyviä esimerkkejä.

2.3. Kirkkomme merkkivuoden ohjelmatunnus kuuluu ”Armoa!”. Teema voidaan tulkita kahdella tavalla: 1) se voi tarkoittaa hätähuutoa Jumalalle synnin, lain, ja kadotuksen alla; 2) se voi tarkoittaa evankeliumin saarnan perushuutoa sanankuulijoille, koska evankeliumin ydin on armo. Nämä mo-

lemmat näkökulmat ilmaistaankin Kirkkohallituksen ohjelmassa ja ne ovat tulkintoina periaatteessa oikein.

Merkkivuoden tunnuksen lyhentäminen yhteen sanaan Armoa! on iskevä, mutta se voi johtaa armo-opin heikentämiseen reformaattoreiden ajattelua kaventavalla tavalla. Palautetaanpa mieleen ensiksikin Augsburgin tunnustuksen artikkelin Vanhurskauttamisesta (CA IV) alkuosa molemmilla alkukielillä:

Latinaksi: Item docent, quod homines non possunt iustificari coram Deo propriis viribus, meritis aut operibus, sed gratis iusticetur propter Christum per fidem...

Saksaksi: Weiter wird gelehrt, dass wir Vergebung der Sunde und Gerechtigkeit vor Gott nicht erlangen mögen durch unser Verdienst, Werk und Genugtu, sondern dass wir Vergebung der Sunde bekommen und vor Gott gerecht werden aus Gnaden umb Christus willen durch den glauben,...

Ja vielä suomeksi avainsanat (oma käänös): „tulemme vanhurskaiksi armosta, Kristuksen tähden, uskon kautta” (virallinen käänös latinan sanasta gratis / lahjaksi ei ole paras, koska siitä ajatuksen tarkka sisältö ei käy selkeästi ilmi)

Toisin sanoen: Armoa! valikoi näistä vanhurskauttamisen kolmesta pylvästä yhden. Melanchthonin ja Lutherin sananvalinnat ovat tässä äärimmäisen tärkeitä. Niissä sanotaan, että vanhurskauttamisen syy ja lähde on Jumalan armo, sen ansioperusta on Kristuksen sovitustyö, ja se voidaan ottaa vastaan vain uskolla, uskon kautta. Usko on siis vanhurskauttamisen väline, ei sen perusta, syy tai ansio. Usko (tässä fides qua) on pelkästään tyhjä käsi, joka ottaa vastaan vanhurskauttavan armon. (Kirkkohallituksen materiaaliin sisällytetty Kari Kopperin yleisjohdanto ei sekään ole tässä asiassa tarkka).

Toiseksi palautan mieliin reformaation avainilmaisista nelinkertainen ”yksin”/sola: solus Christus, sola gratia, sola scriptura, sola fide. Näistä kaikkiin (tai ainakin kolmeen viimeksi mainittuun) liittyy paradoksaalisella tavalla vastine ”ei milloinkaan yksin”/numquam sola. Toisin sanoen: usko ei milloinkaan voi jäädä yksin, vaan se synnyttää hyviä tekoja, Raamattu ei koskaan ole yksin vaan sen tulkintaperiaate on ”mikä ajaa Kristusta” tai laajemmin *regula fidei* eli uskontunnustus. Armoon tämä *numquam* kuuluu siten, että armosta ei saa tehdä rakkausuniversalismia, jolloin horisontista häviää Jumalan laki (joka sekin on Jumalan rakkauden ilmaus!). Armo tulee uskon kautta sen osaksi, joka on joutunut lain vaatiman vanhurskauden alla epätoivoon. Toisin sanoen: lain ja evanجيلiumin saarnat on erotettava toisistaan, mutta ne kuuluvat myös erottamattomasti yhteen.

Tämä kaikki on edellä ilmaistu vanhalla teologisella sanastolla, mutta olen täysin varma, että se on verraten selvästi siirrettävissä erilaisiin pastoraalisiin tilanteisiin ja niiden vaatimaan kielelliseen asuun.

3. Mitä pelkään?

3.1. Pelkään, että uskonpuhdistuksen ydinsanoma ”päivitetään” niin, että puhe Jumalasta ja rakkautesta sekä kenties hengellisestä (tai henkisestä) aktiivisuudesta lisääntyy, mutta puhe Jeesuksesta Kristuksesta näivetty entisestään.

Jo nyt näyttää siltä, että Luther otetaan ennen muuta länsimaisen demokratian, pohjoismaisen hyvinvointivaltion, tasa-arvon ym. varhaiseksi viritäjäksi. Luther oli sen mukaan ”protestanttinen” edistyksellinen, kun sen sijaan ”katolisuus” on konservatiivisuutta tai peräti taantumuksellisuutta. Kotimaa -lehti 27.10.2016 julkaisi liitteen Reformaatio 500, jossa kymmenen kulttuuripersoonaa julkistaa aatoksensa reformaation merkityksestä. Lyhyesti lueteltuna tulos on seuraava. Keskisarja: järkiperäisyys, työteliäisyys, tasa-arvoisuus; Utrio: länsimaisuus, rationaalisuus, työteliäisyys jne.; Hiilamo: pohja pohjoismaiselle hyvinvointivaltiolle, demokratiakäsitykselle, lukutaito, koulutus; Grundström: suomenkielinen kirjallinen kulttuuri, sananvapaus; Sarasvuo: vapautuminen korruptiosta, pohjoismainen vauraus...; Saarikko: suomenkieli, ahkeruus, työn arvostus; Kujanpää: katajajai-

nen kansa kuriin, kansantalous, esteettisyys väistyi ja jäi vain kirkkovene (!?); Leppiniemi: uskon henkilökohtaisuus, pyhien arvojen luominen, työmoraali; Kolbe: kansallisvaltion muodostuminen, kirkon ja valtion ero; Urpilainen: kirkon paluu armon sanomaan, siitä seurannut yhteisvastuu, pakolaisten hätä ja Aleppon lapsiuhrit. Jutta Urpilaisen maininta paluusta armon sanomaan on ainut reformaation ytimeen osunut arvio koko joukosta. Siitä hänelle suuri kiitos.

3.2. Karkein esimerkki Lutherin väärinkäytöstä ottaa hänet ns. sukupuolineutraalin avioliiton puolestapuhujaksi sillä perusteella, että hän piti avioliittoa ”maallisena” instituutiona contra katolinen käsitys avioliitosta ”sakramenttina” ja hengelliseen regimenttiin kuuluvana. Lutherin avioliittokäsitys oli erittäin konservatiivinen. Seksuualisuuden toteuttaminen kuuluu vain miehen ja naisen solmimaan avioliittoon. Esimerkiksi avioeroa hän vastusti ankarasti ja hyväksyi sen vain erittäin rajoituksissa tapauksissa. Tämä johti jopa yhteen pahaan sielunhoidolliseen virheeseen Hessenin maakreivi Filipin kaksinnaimisen tapauksessa. Vaikka avioliitto on Lutherin mukaan instituutiona ”maallinen” eli se on tarkoitettu tätä elämää varten, miehen ja naisen yksiavioinen pysyvä liitto on mitä suurimmassa määrin myös hengellisen elämän, kilvoittelun ja pyhityksen aluetta.

Pelkään myös, että Lutherin elämästä ja ajatuksista kertovat epäperäiset anekdootit saavat edelleen aivan liian keskeisen aseman julkisuudessa. Tunnetuin näistä on Lutherin väittämäksi esitetty lausahdus: ”Jos tietäisin, että huomenna tulee maailmanloppu, istuttaisin tänään omenapuun”. Kirkkohallituksen ohjelmassa ja logossa omenapuiden istuttaminen – sinänsä hieno asia – tulee vaarallisen lähelle tätä legenda. Lause on täysin ristiriidassa Lutherin todellisen ajattelun ja uskon kanssa. Pikkemminkin se olisi formuloitava: ”Jos tietäisin, että huomenna tulee maailmanloppu, lankeaisin polvilleni ja rukoilisin: tule, Herra Jeesus. Ja joka sinua rakastaa, sanokoon: Tule!” (Genesis-luennon esipuhe, eräät kirjeet). Tuo epäperäinen lause esiintyy ensimmäistä kertaa historiassa saksalaisessa postikortissa vuodelta 1944 (Schloemann).

Toinen yhtä epäperäinen on riimi: ”Ken ei lemmi viiniä ja laulua ja naista, sen koko elämä on narinlaista”. Tämä runo on peräisin Goethen runoilijaystäväältä nimeltään Heinrich Voss (1751–1826). ”Runon” taustana saattaa olla vääristely kehittäely Lutherin sielunhoidollisista neuvoista masennuksesta kärsivälle: syö ja juo, vaikka ei olisi nälkä ja jano, mene toisten seuraan, mene katsomaan nuorten tyttöjen tanssia, hakkaa halkoja... Olutta Luther joi kuten kaikki muutkin, sitä paitsi olut oli terveydelle vähemmän vaarallista kuin raakavesi. Viiniä hän saattoi naukkailla hieman liikaa ollessaan Coburgissa 1530, kun Melanchthon neuvotteli paavilaisten kanssa Augsburgissa. Luther pelkäsi kuollakseen, että Melanchthon ”myy” reformaation pilkkahintaan. Juoppo hän ei ollut, vaan hän taisteli alkoholin väärinkäyttöä vastaan ja moitti erityisesti omaa kansaansa saksalaisia juoppouden synnistä. Yksi Lutherin mahdollisesti aito lausahdus kuuluu: ”Viini ja naiset tekevät viisaita sekopäitä”. Lutherin aviouskollisuutta ei kukaan voi panna kyseenalaiseksi. Ei sekään, jonka mielestä seksin harjoittamisen ainoat rajat ovat, että se ei kohdistu alaikäiseen eikä sen toteuttamisessa harjoiteta väkivaltaa. Ainut oikea kohta tuossa riimissä on laulu, jota Luther totisesti ”lempi”. Lutherin rakkaudesta musiikkiin puhun myöhemmin toisessa tilaisuudessa.

Muuan vaara on myös olemassa siinä, että uskonpuhdistuksen juhluvuosi saa kehittelemään Lutherista menneiden taisteluhautojen sankaritarinaa, jossa häivytetään reformaatiosta ne piirteet, jotka eivät menneet ihan ”nappiin”. (Talonpoikaissota, Filipin kaksoisavioliitto, vanhan Lutherin juutalaisvastaiset kirjoitukset, karkeuksiin menevä polemiikki vastustajien suhteen). Uskonpuhdistuksen juhluvuotta vietetään oikein ja hyvin silloin, kun Lutherin ja myös hänen perintöään vaalivan kirkon mustat sivut avataan kaikkien nähtäviksi.